

אוצר של חכמה

בסוכתו של הרה"ג מנחם מנדל פוקס, הרב סלע מציג את תכנת 'אוצר החכמה'. נוכח הרה"ג ר' משה הלברשטם זצ"ל, זמן קצר לפני פטירתו

ה

מהפך העצום שחל בדורנו, מאז שבאו לעולם מאגרי המידע הממוחשבים, הפך לכאורה כל עם הארץ ליודע ספר - שבלחיצת מקש או שניים נחשף לאוצר מלא של ידע. עד כדי כך, שיש שהמליצו על מימרת חז"ל ש'עם הארץ - אימת שבת עליו' - שבימינו הכוונה היא, בגלל שבשבת אינו יכול לגשת למחשב ולקבל את התשובה ויתברר כי עם הארץ הוא. ולא היא! אותם מאגרי מידע הם דווקא כלי מרכזי לתלמידי חכמים, ואילו עם הארץ רק יכול להנות מהצורה החיצונית והשטחית של הבקיאיות שאליה יכול להגיע באמצעות המחשב. הבנה כיצד להשתמש באותם אוצרות ידע יכולה להוות מהפך לכל לומד. בעזרתה של ספריה אלקטרונית יכול אדם ביוני בכשרונותיו להגיע להישגים שדור קודם לכן היו חתומים בפניו, ולא רק בפניו, אלא בפני כמעט כל אדם מישראל, למעט גדולי ישראל בודדים שאצרו בזכרונם את כל התורה.

ביקשנו מאנשי 'אוצר החכמה' כמה דוגמאות ואף הוספנו עליהם - כדי להדגים כיצד מסייעת תוכנתם ללימוד התורה גם לתלמידי חכמים מופלגים. אגב, בין משתמשי 'אוצר' המכורים התפתח תחביב לנסות ולמצוא שאלה או חקירה שעדיין לא עמד עליה שום מחבר, ולא הזכרה ב'אוצר החכמה', בינתיים התוצאות שואפות לאפס... נביא שלוש דוגמאות יפהפיות לפתרונות שנמצאו על ידי חיפוש ב'אוצר החכמה'.

'קונטרס פתח דבר'

רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל בספרו 'משנה ברורה' (ביאור הלכה סי' רע"ג) עוסק בדין מדיני ברכת המזון, וכותב בין השאר: "ואח"כ מצאתי בקונטרס 'פתח דבר' שהאריך והרחיב בדבר הזה מאד והוא מצדד להלכה דלא כה'שיירי' כנסת הגדולה..."

מה זה 'קונטרס פתח דבר'? תעלומה! אף אחד לא יודע, לא נזכר בשום רשימה ביבליוגרפית, וכל מאגרי המידע האלקטרוניים הקיימים לא מכירים ספר או קונטרס בשם 'פתח דבר', שעוסק במה שהביאור הלכה מייחס לו. וכבר נשאלו כמה וכמה תלמידי חכמים וידענים מופלגים אם ידוע להם מיהו בעל הקונטרס הזה, והעלו חרס בידם.

ב'אוצר החכמה' יודעים, שבמקרים כאלו כדאי לנסות ולחפש מילים מתוך התוכן שעוסק בו ה'ביאור הלכה', לפעמים ניתן לחשוף כך משהו שלא נמצא באופן רגיל. ואכן, בחיפוש המילים 'שינוי מקום' וגם 'כנסת הגדולה' היתה התוצאה הראשונה ספר בשם 'אהל משה' לר' משה קצנלבוגן, שהודפס בוורשא תרמ"ט. בסוף ספרו הדפיס המחבר קונטרס בשם '**פתח דברים**', וציין: "חידושים מידידי הרב הגדול הנגיד המפורסם וכו' מ' מרכזי פרידמאן" - ושם בהלכות שבת סעיף ז' מובא הדיון!

מתבאר אפוא, שחיפוש שם הספר לא הוביל לכלום, כי ה'ביאור הלכה' ציין אותו באופן שונה, כנראה שכתב את שמו מן הזכרון. אבל חיפוש מילה או שנים מתוכן הדברים פתר את התעלומה.

מחבר השיר ומחבר הפירוש

זה סיפור ששמעתי מפי מומחה לכתבי יד, שהוא גם משתמש מושבע של 'אוצר החכמה':

"בא לידי קונטרס קטן בכתב יד מסוף שנות השי"ן, ובו שיר המסדר את דיני טריפות הריאה, כשלצידו פירוש. הכתב ספרדי, עם המאפיינים של ארצות המגרב, כנראה מרוקו. אבל שם החכם לא נמסר וגם לא נרמז. את בעל השיר עצמו הצלחתי לזהות בקלות ב'אוצר החכמה' על ידי חיפוש המילים הראשונות של השיר, 'אני ריאה אני מראה', אך המפרש שבכתב היד לא היה כותב השיר עצמו, כי בכמה מקומות הוא משיג עליו."

"הקשתי ב'אוצר' כמה מילים מתוך הפירוש, ואין תוצאות. ניסיתי מילים נוספות וגם הן לא העלו תוצאות, והגעתי למסקנה, שאכן הפירוש לא נדפס מעולם. "אך הרצון לעמוד על זיהוי המפרש רק גבר. החלטתי לבדוק יותר לעומק את הענין של דיני טריפות הבאים בדרך שיר, אולי אמצא ידיעה על מי שכתב פירוש כזה.

"הקשתי ב'אוצר' שתי מילים בלבד: 'טריפות' ו'השיר'. התוצאה השניה (!) שקיבלתי היתה שו"ת ופסקים של ר' יהודה בן עטר, מרבני העיר פאס שבמרוקו, הוצאת 'מכון ירושלים'. בעמוד מ' טור 2 נכתב: "**המפרש** של שיר 'אני ריאה אני מראה' כתב וזה לשונו באות למ"ד: 'ודע שאם נקב גם האונה'... מיהרתי ליינין באות למ"ד שבכתב היד וכמה שמחתי לראות שהציטוט אכן מופיע גם בכתב היד. בהערות המהדיר שם מפנים העורכים לסימן הבא, שם כותב רבי יהודה בן עטר: 'וכפי הנשמע, המפרש הזה שפירש השיר הזה הוא החכם השלם הדו"מ המובהק כמה"ר יעקב אבן דנאן הראשון זלה"ה' (בהערות שם מבואר מי היה חכם זה). כך, בעשרים שניות עלה בידי לעמוד על זיהויו של כותב זה."

הסיפור הזה ממחיש יותר מכל את התועלת העצומה שמביא 'אוצר החכמה'. בעבר, היה צריך בגאון עצום כדי להעלות פירוט מידע כזה מתוך הים הגדול, ידיעה אגבית בתוך אחד מאלפי השו"תים שיש בספרותנו. אבל כיום אתה צריך ללמוד רק דבר אחד, אומנות החיפוש. לחשוב על דרכים מקוריות ועל מילות המפתח הנכונות שיסייעו לדלות את המידע הנחוץ בעזרת המחשב.

היכן דברי המבי"ט?

נתפס נקודה נוספת בעלת תועלת עצומה, והיא - הקבצים התורניים. בניגוד לספרים של מחבר אחד הבנויים לעתים על הכלל 'דבר אחד טוב יציל על כל הספר', הרי שקובץ תורני מטבעו מכיל כמות עצומה של חומר חשוב מאוד במגוון ענף

של נושאים. הסיבה פשוטה: פלוני בירר היטב נושא בעניני עירובין, ורעהו מיצה את ענין מידות ושיעורי תורה. השלישי עוסק בעניני קידוש החודש, הרביעי בנוסחאות התפילה וכן הלאה. בנוסף לכך ישנה במה של תגובות, הכותבים חוזרים ועונים למשיגייהם, וכך מתפתח דיון, שהוא המאיץ החזק ביותר לחידושים פוריים.

ואכן קבצים תורניים היו תמיד מקור מידע לא יסולא בפז. החל מקבצים שיצאו לאור לפני מאה שנה ויותר, המלאים מחידושיהם של גדולי ישראל מן השורה הראשונה, וכלה בקבצים כמו 'מוריה', 'סיני', 'בית אהרן וישראל', 'נזר התורה' או 'אור ישראל' - קאנס'י שהוביל בשנים האחרונות דיונים הלכתיים חשובים ביותר בתחום הכשרות, ועוד ועוד. הצד השווה שבכולם שהם מלאים מזן אל זן.

מאליה עולה השאלה: כלום לא חבל על שחומר כה רב וחשוב שוקע כאבן במצולה לאחר זמן? באותו חודש שהקובץ יוצא לאור ומגיע לבתי כנסיות ומדרשות - יד הכל ממשמשת בו. אולם לאחר זמן הוא נשלח לאיזו פינה, או נקבר בארון גניזה, ואדם לא זכר את המסכן ההוא. בה בשעה יתכן שפלוני שמחפש נואשות חומר בנושא החשוב לו - אינו יודע שבקובץ פלוני טמונה ישועתו. מישהו כבר ישב בנושא זה על המדוכה ובשלו בפרור ועשה אותו עוגות - ותורה מונחת בקרן זוית.

עורכי הקבצים מודעים לכך, והריהם מפרסמים מזמן לזמן מפתחות מפורטים של כל הנושאים שנדונו בקבצים מיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה. אולם דבר זה אינו מועיל הרבה, שכן מי זוכר לשמור את הקבצים בצורה מסודרת? מנסיון, רוב בתי הכנסיות ואוצרות הספרים אינם משגיחים

'לדוג' ב'אוצר'

כל ספר תורני היוצא כיום מעוטר בדרך כלל בהגהות ובמראי מקומות בהיקף עצום משתרע על פני כל התורה בלי גומא. כיצד עושים זאת? כלך לך אצל אחד מהם ותראה עמדות עמדות מחשבים, ובכל אחד מהם מאגר תורני ממוחשב, והעולה על כלונה, 'אוצר החכמה'. זהו סוד ההצלחה.

לא רק מכונים תורניים, כל 'אוצר ספרים' שמכבד את עצמו דואג להחזיק לפחות עמדת מחשב אחת עם 'אוצר החכמה', וכך נפח של קופסה קטנה הוא חמוש בכלי אדיר ששום אוצר ספרים לא ישוה לו.

עד 'אוצר החכמה' הכרנו מאגרים אלקטרוניים שהחומר שלהם היה מוקלד. החיפוש בהם אמנם מדויק מאוד, אם הקלידו את הטקסט נאמנה, אבל גם לאחר עשרות שנים של פיתוח והתרחבות הם מכילים כמה אלפי ספרים ותו לא.

'אוצר החכמה' פרץ את הגבולות ואת המגבלות, ובעזרת תוכנה מתוחכמת ופנטט יחודי - שאין כאן המקום להרחיב עליהם - הוא מגיע למים שאין להם סוף של חומר. זהו סוד הצלחתו של 'אוצר החכמה': השילוב של היקף ספרים כה עצום (למעלה מחמישים אלף ספרים!), עם אפשרויות חיפוש יעילות ונרחבות. כפי שראינו בגוף המאמר, עצמתו של השילוב הזה ממש מדהימה.

גם שהחיפוש הזה אינו מדויק כחיפוש בטקסטים מוקלדים ללא שגיאות, אבל בכמות כל כך גדולה של ספרים - תמיד ימצא משהו. משל למאן דהו המטיל רשת לתוך בריכת דגים דחוסה, היכן שלא טייל את רשתו הוא יעלה מלוא חפניים כי אין מקום בלי דג. ממש כך בנדון דנן: בכמות עצומה כזו של ספרים, תמיד יעלה משהו בעל חשיבות. ואיך, זיל גמור...

על הקבצים האלו, והריהם מצטברים בארגזים שכוחי אל ונקברים בכל מיני פינות ומחנות.

בדיוק בתחום זה בא 'אוצר החכמה' והושיט פתרון בלתי צפוי. התוכנה מכילה מאות מאות כרכים של קבצים כאלו, למשל: 'סיני' - 130 כרכים, 'בית אהרן וישראל' - 154 כרכים, 'מוריה' - 166 כרכים, 'אור ישראל' - 59 כרכים, ועוד ועוד. רוב הקבצים הודפסו באותיות ברורות, ותוכנות הסריקה מפענחות אותם בהצלחה יתירה. התוצאה: מבול של חומר שנהיה נגיש. נדיר שיתבצע חיפוש ולא יעלו בו אי אלו קבצים תורניים המכילים תוצאות. נביא דוגמה אחת שהתפרסמה על ידי 'אוצר החכמה' כפי ששמעתי מפי בעל המעשה, הרב ארז סלע.

"יום אחד התקשר אלי אברך תלמיד חכם, בבקשה לערוך עבורו חיפוש בספר 'קריית ספר' של המב"ט. העניין הוא, שבספר 'אור שמח' (הלכות תענית פ"ה) מובאים דברי המב"ט ב'קריית ספר' שכתב, שזה שאסרה תורה להתענות בשבת, זהו דוקא בתענית לילה ויום, אבל בתענית לשעות אין איסור מן התורה - רק מדרבנן.

"אותו אברך חיפש ב'קריית ספר' ולא מצא, ועל כן ביקש ממני לחפש עבורו ב'אוצר החכמה'. השבתי לו שעדיין אין לנו אפשרות חיפוש ב'קריית ספר', אבל אנסה לחפש בשאר הספרים, ואולי אמצא משהו בנדון. ערכתי חיפוש 'מב"ט' ו'תענית' (במרחק). בין התוצאות עלה הספר 'זכור זאת ליעקב' (ספר זכרון, עמ' קע"ו), ובו, במאמר של הרב ברונר שעמד על דברי האור שמח' הללו, כתב המחבר: 'געתי וחיפשתי ב'קריית ספר' ולא מצאתי שאמר דבר זה... וגם חיפשתי בתשובות המב"ט ולא מצאתי שיאמר כן... שמא היתה לאור שמח' גרסא אחרת או שמא החליף מחבר אחר במב"ט..."

הפונקציה הבסיסית היא פשוטה למדי, קל מאוד לערוך חיפוש בתוכן הספרים, והחיפוש אף מהיר להדהים

"האברך מאד שמח שמצא לו חבר. שלחתי לו בפקס את כל המאמר ההוא, ובזה נגמר השלב הראשון של הסיפור. לאחר כמה ימים סירתי לאחד ממשתמשי 'אוצר החכמה' על המציאה היפה הזו. לא עברה שעה קלה והוא מתקשר אלי ואומר: 'איך לא ראית את התוצאה ב'מוריה'? עיין שם'.

"ובכן ערכתי שוב חיפוש, ולתדהמתי הרבה נמצא ב'מוריה' (שנה שמינית גליון ח' ט', שבט תשל"ט) אוצר בלום: בעמוד י"ד שם הודפסו הגהות המב"ט עצמו ל'קריית ספר' על ידי הרב דוד מצגר מ'מכון ירושלים'. הוא כותב בפתח הדברים: 'הגהות אלו נדפסו כהוספה ל'קריית ספר' דפוס ויניציאה שי"א. הוספה זו נמצאת רק בטפסים בודדים מדפוס ויניציאה הנ"ל, ובראשה כתוב בזה הלשון: 'אחר שנגמר דפיסת הספר בא לידינו זה מהרב המחבר, לכן דפסנו אותו באחרונה...' יש לציין, שחלק מהדברים הם השלמות והגהות המחבר למה שחסר וקטוע בתוך הספר, והדברים בלתי מובנים בלי ההגהות הנ"ל.

"בהגהה השלישית המוסבת על 'פרק בתרא דהלכות שבת' כותב המב"ט - הַגְהָתָּי: 'ונ"ל, דאף אם נאמר דאיסור תענית בשבת מן התורה - היינו אם התענה לילה ויום. דליכא עיני מן התורה אלא לילה ויום'.

"ובכן, הגאון בעל 'אור שמח' לא טעה ולא החליף מחבר במב"ט. פשוט היו לפניו ההגהות של המב"ט, דבר שנשתכח לגמרי, אם לא שהזכירו הרב מצגר ב'מוריה'. ומאמרו של הרב

מצגר עצמו היה יכול להשתכח, לולא שהעלהו מנוע החיפוש של 'אוצר החכמה'. ושני הדברים, גם החבר שנמצא לאברך בתמיהתו, וגם התשובה הנכונה - נמצאים בקובץ וספר זכרון". הן הן הדברים האמורים גם בקשר לשאר ספרים, ולא הבאנו את הדוגמה של 'מוריה' אלא לסבר את האוזן. לסיכום: השימוש ב'אוצר החכמה' משול למכונת המגבירה את מהירותו של הולך הרגל, או אם נדייק יותר - למטוס. לאחר תקופת נסיון קצרה, תופס המשתמש בקלות כיצד לנצל את משאבי התוכנה, שכן הפונקציה הבסיסית היא פשוטה למדי, קל מאוד לערוך חיפוש בתוכן הספרים, והחיפוש אף מהיר להדהים, מהיר יותר מכל מנוע חיפוש אחר במאגרים תורניים שאני מכיר.

בנוסף לזה, מומלץ מאוד להשתמש בכלים כגון מפתח נושאים, סימניות, או שמירת שולחן עבודה, כדי לשמור מקומות מעניינים בספרים שהגענו אליהם. שכן כל חיפוש מביא בדרך כלל תוצאות שלא חשבנו עליהם כלל, מאמר מעניין שאי פעם אולי נזדקק לו, מראה מקום חשוב ונדיר, ועוד כהנה וכהנה. חבל להפסיד את הדגים שעולים בחכה, ופיתוחו והרחבתו של קטלוג על ידי הכלים הללו הוא ברכה למשתמש. □